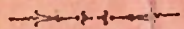

11110
L. 8.

Гласник
уѣд.

БЕЛЕШКА О ВЛАСОТИНЦУ

(Одштампано из „Држав“)

БЕОГРАД

НАРНА РАДИКАЛНА ШТАМПАРИЈА

1897.

НАРОДНА БИБЛИОТЕКА

„Радое Дамановић“

Инв. бр. 2540

Сигнатура 94(497.11) '19"

2540
94(497 11)"19"

БЕЛЕШКА О ВЛАСОТИНЦУ¹⁾

Српски чиновник упознаје своју отаџбину, свој народ и живот његов скоро једино, на два начина: или кад се премешта, или кад врши какву дужност ван места у ком обитава. Нарочита путовања ради проучавања народа и отаџбине ретко му и на ум падају, јер то сопствена средства тешко доуштају, а нарочитих средстава тога ради нема.

И онај, ко је рад да вршићи какав званични посао у отаџбини, о њој што и разбере, принуђен је да закида од свога одмора, да би могао што сазнати, прибележити и казати ономе, кога случај или никако, или тешко доводи у прилике, да што о својој земљи и народу сазна.

Кад год би ми се указала прилика, да ма каквим послом прокрестарим, ма где по народу нашем, ја сам увек носно отворен бележник, закидао од одмора, и у бележник уписивао: што оназих, што чух или што осетих. Бележник ми беше вазда отворен и за оне, који беху вољни, да ми молбу испуне, и да по поруџбини у њега што унесу. На овоме нека је приложницима увек хвала, ма да им је одзив малобројан, а дар врло малн.

На тај начин унесено ми је у бележник прилично бележака и у ниротском округу, док прегледах школе у његова два среза: власотиначком и лужичком, у крајевима који су са много страна интересни, али који, на жалост, поред свег свог интереса, осташе само површно разгледани, јер време проведено у њима беше ограничено и сведено на најмању меру.

Овом приликом вадим из тих својих бележака, белешку о Власотинцу. — Не пишем монографију нити имам претензија, да израдим што исцрпно, већ само бележим оно што о Власотинцу чух и видех док бејаш у њому. Колико је, толико је, мислим да није на одмет!

1) Из бележака по ниротском округу.

Кад се пође из Лесковца на исток, за два часа путовања на колима дивном равницом, а красним васином, пошто се на средини пута пређе преко Мораве, стиже се у котлину, коју чине брегови, из чијих клисура долази *Власина*. У тој котлини, којом се уски пут Власини везује са моравском равницом, на необично живописном положају лежи варошица *Власотинце*.

На широком оцедином платоу, чије крајеве пере брза Власина, окруженом са свију страна виноградима, простире се на левој страни Власининој већи, а на десној мањи део ове интересне варошице.

Она је интересна и изгледом својим и становништвом својим.

Изгледом је Власотинце интересно, јер је задржало стари облик, који и за време Турака имађаше. Све друге вароши, што их придружисмо домовини, изменише свој облик, приближиши га облику, што га имају и друге вароши у Србији, а Власотинце оста исто, саро Власотинце са лабиринтом кривих, уских улица неравнога пода, инским дућанима и ћеницима, склоњеним кућама, које су ограђене високим слабим зидом, иза кога се често налази најпре *дигер-авлија* — спољна авлија — у којој су: кошеви, кола, стока и други домаздук, *арем-авлија*, где је кућа, и поред куће дивна банта испуњена красним цвећем и османлицима.

Неколико кафана по плану, нешто познатио нових дућана и кућа, сва је измена.

И становник се Власотинца одликује од становника других места. Он је задржао своју стару пошћу и стари начин живота.

Нешто чиновника и по неки прерушени, али само оделом, Власотинчанин, то је промена; остало је све по старом.

Средину вароши захвата пространа пијаца, која је и пре ослобођења била толика. Око пијаце је нешто нових грађевина, а око тога све је старинско.

У овоме идилском месту, где живот вредног житеља тече: тихо, без шума и једнолико, где те сваки грађанин дочекује насмејана лица, без извештачених манира, провео сам четири и по дана.

Кад би човек имао времена, да подвргне анализи и душу, и срце, и дела, и жеље ових људи, мало би нашао од онога, што је свакидање, овде би нашао, чини ми се, највише онога, што је у нас необично, што је стајаће.

Колико сам за ово кратко време запазио становник је Власотинца необичан био у прошлости, па је необичан и сад. У прошлости беше непрестани борац за своја права, који у свакој прилици, без дугога размисљања, улагаше свој протест за погаженим правом, и тежаше да га васпостави. У садашњости се озбиљно носи својом дужношћу. Он осећа да је слободан, и своју слободу цени: и ако ти то не казује, на лицу му читаш. Власотинчанин је поштен, предусретљив, љубазан, насмејан, а опет озбиљан и пажљив.

Власотинчанин са грозом поштом време турскога господства. Он Турке и сад мрзи оном истом жестином којом их мржаше онда, кад под њима беше, ма да у Власотинцу ипак нису седели Турци као грађани, ма да тамо ниједне памије не беше, са које би оца позивао верне на молитву, а Србе у раздражење доводио. До ослобођења у Власотинцу је становао свега један царинар, један писар, један буљубаша са седам пандура. Али су Власотинчани чудноват сој. Њих су тиштале патње српске, и томе своје осећању умели су одушке давати.

Сваки се скоро Власотинчанин поноси, што је потомак предака, који су крвљу својом тражили права себи и своје народу, или који су на тешким мукама проводили чемерне дане у тамницама, далеких азијских покрајина турске царевине, или који су тамо и своје кости оставили.

Намера ми је, да проговорим реч две о необичним примерима њихових тежба за време док под Турцима беху. Ови су примери вредни пажње и ја их неписујем колико о њима разабрах.

Власотинчанин с поносом говори о устаницима својим за време Турака. О тима устаницима које они пљачкама називају говориће вам сваки од њих: и дете, и младић, и старац; неко заносно и неспички, неко просто и непрекидано, без везе и реда, мешајући и оно, што је туђа творевина; али сваки са поносом и одушевљењем.

Краткоћа времена не донушташе ми, да ова причања о мученичким нараштајима овога места, и о њиховим честитим напорима и мукама што забележим, али сам замолно г. Косту Стојановића председника општине и народног посланика, који ми приповедаше о догађајима под Турцима и о уделу Власотинчана у њима, да ми то прибележи. Он је то учинио с оном истом готовошћу, са каквом се машаху оружја његови пред и суграђани, да даду маха своје незадовољству онда, кад се падаху да ће тиме себи створити боље дане. Нека му је искрена хвала, што ми даде могућности, да учиним овај помен.

Први власотиначки устанак био је око Ђурђева дана 1809. године.

Тада је дошао у Власотинце Илија Стреља из Градишта више Власотинца¹⁾, Станоје Кала и Сава Делобарац из Дедине Баре. Они позову Власотинчанине на оружје противу Турака, рекавши им, да је српска вој-

1) Стреља је раније био од Турака утекао у Србију, војевао противу њих и изишао на глас, и већ се причуо као „лесковачки војвода“. — Кад се српска војска 1809. год. примакла Нишу, Стреља пређе Нишаву и Заплање и дође у Власотинце. Уа њега пристану и околна села, и тако се овде почне устанак (М. Ђ. Милићевић, „Краљевина Србија“, стр. 116.). — У „Поменику знаменитих људи у српског народа новог времена, од М. Ђ. Милићевића страна 609. — 702 има биографија Илије Стреље, где се казује и како је Стреља дошао да побуне Власотинце и затвори Просечницу.

ска заузела Ниш, и да ће скоро допрећи и до Власотинца. На такав позив устану листом Власотинчани, и дају се оружја, те их се преко 400 са Савом Дедобарцем крене у Грделички Дрвен — Просечницу. Кад тамо стигну вместе се у Дедобарском Хапу, да ту Турке дочекају и пролаз им спрече.

Ваш у то време пошли су били неки лесковачки Турци се фамилијама у Врање. Срби их дочекају и све их потуку.

Међу тим изненада удари из Врања турска војска са тоновима и другим оружјем. У Дрвену се отпочије жестока борба. Турци тоновима разруше зидине хапа у коме је била муниција, која се запали, и које од тога, које од непријатељског оружја пронађу скоро сви устаници. Ту је пао и Сава Дедобарац и многи одлични људи из Власотинца.

Кад је за ово чуо Илија Стрела, који се бавио у Власотинцу око даљег подизања народа, сам самцит побегне.¹⁾

Одмах за овим нагну Турци на Власотинце, и што год су могли ухватити потуку и поробе, а варош опљачкају, и за тим снаде.

Што је од народа могло побјећи побегне у збегове у планине, али и тамо велики део од глади непропада.

После кратког времена наша нађе четворину Власотинчана и нареди им да оду у планине, и да закажу народу, да га је цар помиловао и опростио му. Народ послуша и врати се на згариште свога домишта, где начини колибе у којима је дуго становао док није мало к себи дошао.

Други устанак Власотинчана био је, по белешкама г. Косте Стојановића 10. априла 1839. године.

~~1841~~ 1841

1) М. Ђ. Милићевић у „Краљевини Србији“, страна 116., а са неколико речи описирије у „Поменнику знаменитих људи“ страна 700. и 701., овако казује о Стрели после пораза на Дрвену:

„Чувши за ту несрећу, Стрела само викне:

— Хаткињу!

„Власотинчани га оиколе, и навале на њега питањима и прекорима:

— Ша би? Како би? Шта учини од нас, од Бога да нађем? Гурну ми угарак у куће, па сад бежиш?

„Стрела пуши, ћути, ни у кога не гледа. Изведоме му беденију. Он уста, прекрети се, баши јој се у седло, па одбивши облак густа дима, проговори:

„— Власотинчани! ја Просечнице не запитих, дружицу изгубих, ваше куће сагорех, и вас поробих. — Сад идем да све то платим главом. Али, Власотинчани! Наше траг остати: њега керови не могу олизати. По нашем трагу доћи ће други, доћи ће трећи, доћи ће четврти... Дobar је Бог... Што не могамо ми — моћи ће неки... Који ће то бити? Када ће доћи? Ја не знам; али да ће доћи, тако знам као што вас гледам...

„То изговори, хаткињу ободје, и као муња одлете ка Каменици, к српској војсци! Али камен да је нађе! Место јуначке српске војске, која се спремала, да отме Ниш, Стрела виде страхотну грађу за — 'Реле-Кулу'“

Станко Бојаџија, Цона Видосављевић и Цона Вучић, сви тројница из Власотинца подигли су тада и род из Власотинца и околине на оружје против Турака, и ставили су се на чело побуњеника. Побуњенике поделе на двоје: једно одељење отиде да заузме Грделички Дрвени и да спречи долазак Турака из Враћа, а друго отиде ка Лесковцу, јер су вођи били уговорили са Србима Лесковчанима, да и они устану.

Међу тим власотиначки господар Латиф-бег, чим је опазио покрет народни побегне у Лесковац, и каже Турцима у Лесковцу, шта се спрема.

Лесковчани Турци стану се припремати: спрече устанак Лесковчана и пођу на већ побуњене Власотинчанае.

Скупљени Турци из Лесковца и околине ударе прво на Грделички Дрвени. Срби не могуше борбе издржати, а победници за тим ударе на Власотинце и разбију побуњенике.

Народ са фамилијама побегне у планине. Осморица Срба буду ухваћени и убијени, три жене буду у ропство одведене, све што се могло однети буде опљачкано, а варош и побуњена села буду спаљена.

После овога се настави гоњење устаника.

Један је сукоб био код села Црпе Баре, где су се побуњеници храбро држали. Борба је била очајна, много Турака изгине, али Срби буду разбијени. Ту падне и један од вођа побуњеника, те му је и сад тело код Црпе Баре поред пута. Остали вођи напусте своје породице и побегну у Србију где су много година провели. Фамилија Станка Бојаџије буде отерана у Једрене, и тамо је дуго била, док је цар није помиловао, те дошла у Власотинце.

На скоро после овога цар је издао ферман нашим лесковачкоме, којим се саопштава разбегом народу, да га је помиловао. Ферманом се наређује, да се сва раја слободно врати и слободно живи.

И тако се народ врати своје горелишту.

Чим се народ врати, наша му пошље 200 кола хлеба да се привремено захрапи, док се за зиму не припреми.

Виногради око Власотинца били су те године толико родили, и ако су били неурађени, да би се род мучно могао сипати и да су судови били сачувани, а овако народ је морао све грожђе сипати у руне, које су тога ради биле ископане.

На белешку г. К. Стојановића имало би се приметити то да није овај устанак био 1839. године, јер се зна позитивно да је био 1841. г.

У Ристе Даскаловића из Власотинца, видео сам један требник, који је некад био својина пона Симона Пон-Стефановића. Овај поп Симон био је учесник у устанку, који подиже Стојан Бојаџија. Пошто је устанак пронао, поп Симон бежећи стигне збег у коме је био и Стојан Даскал. учитељ из Власотинца, па му поменути требник покљони говорећи: „Стојане, ево ти овај требник, ја ћу погинути, а ти ћеш се онда запопити, па ће ти требати, узми га. служи се, само те молим да ме у проскомим-

дији помињеш.* — Стојан прими требник и на првоме листу записа ово: На 1840. требникъ поклонія пблѣ Симонъ Стојанъ Даскала. Диге се светъ и: 1840. м-ца априлія день 5.

Риста Даскаловић, у кога се нашао овај требник, казује да је у запису на оба места првобитно била записана година 1841. Спировац Стојана Даскала да овај требник неком пону на Власини, да се њиме служи, а овај из казивања неких људи сазна да је буна била 1840. године, на првобитне године избрише и поправи на 1841. Овај се поправак и распознаје.

На овоме месту хоћу да изнесем још неке податке, који се тичу покрета српског народа у години 1841. кад је већ говор о томе догађају, и кад је власотиначки устанак само део тога покрета народног.

М. Ђ. Милићевић у „Краљевини Србији (стр. 36.—51.) забележио је податке, који се односе на рад српског народа у старом нишком округу, не би ли се тај крај присајединио ослобођеној Србији, којој 1834. год. би повучела граница тако, да Ниш са околином оста Турској.

„Нишевиљане, вели Милићевић, то силно заболело.

„Много пута на разне начине, молише они кнеза Милоша да их избави из турских руку. Кнез при свој доброј вољи својој није могао избавити их.“

За овим Милићевић износи документе, који илуструју тежњу народу од 1834.—1841. године и рад кнеза Милоша, док најзад „злочеста турска управа и народна силна жеља спојити се са Србијом“ не учинише те године 1841. буку у нишкој околини права буна на Турке.

„Устанике у Заплању предводио је неки *Никола Сридаковић*¹⁾ из Горњег Душника; Нишаву је диго *Милоје Јовановић* из Каменице; Власотинце — *Станко Антоновић*²⁾ *Војаџија* и *Цека Вучковић* из Власотинца, а Лесковчане — *Коца Мужџија* из Лесковца, и *Поп Ђорђе* из Пољанице“ (Краљ. Србија стр. 49.).

У напомени на истој страни набраја Милићевић имена још неких људи из овога устанка, и међу овима и *Стојана Чавдара* из Крчмира (треба Крчмира). О овоме Стојану Чавдару види „Братство VI. стр. 294. до 306. где му је написана биографија од Свет. М. Марића учитеља и где се између осталог вели: „Душа заплањских устаника били су *Стојан Чавдар* и *Никола Сридак*“ (стр. 296.).

1) Овог Николу обично називају *Сридак*, а не Сридаковић. Овако сам и самелуцино у Заплању, а види и „Братство“ VI стр. 296.

2) На стр. 117 „Краљевине Србије“ презива Милићевић овог Станка — Атанасковић.

О покрету нишкога краја казивао ми је Неша Качамаковић, трговац из Алексинца, који је родом из Каменице, ово:

„Пребегао сам у Србију онда, кад је горела Каменица. То је било 1841. године. Мени је тада могло бити око 20 година, а већ сам носио оружје.

У Каменици је тада живео ~~неки~~ Милоје (презимена се не сећа.) Бавио се трговином, и не знам што Турци су га звали *Капетан Милоје*¹⁾. Носио се Турски, врло богато. Јахао је увек на хату. Два момка јахала би пред њим, а два за њим.

Тај Милоје био је са мојим оцем Николом Качамаком ортак у трговини.

Још пре тога био је у договору са кнезом Милошем, да дигне народ на Турке.

Године 1841. баш око Ускрса, диже се бун:

Мој је отац тада био опасно болестан.

Наша нишки видећи да се народ комења, поче слати људе Милоју, да питају шта је то. Милоје место да им одговара, затвори их у кулу.

Долази Милоје те ми обилази оца, па му то прича. Отац му каже да греши што тако чини, већ треба да шаље место једног пет својих људи, који ће Турке разуверавати о његовом знању за покрет, да би себе сачувао за боље прилике. Милоје је тада одговарао. „Себе не жалим, а боље прилике не тражим!“

Најпосле Турци ударе од Ниша. Народ остави села на ставе бежати право српској граници. Мој је отац онако болестан јахао, а ми смо га придржавали и тако спасли.

Кад се Турци примакоше, народ развали плот, па пређе на српску страну. Турци покушају, да и сами пређу границу и пођу на народ, тражећи своју рају, али им српски буљубаша одговори: „Ваша је раја тамо овамо нема раје, овамо је слободни народ српски.“

Турци се врате, запале Каменицу, која сва изгори.

Милоје није хтео бежати, већ оста у Каменици затворивши се у кули, па је кроз мазгале пуцао на Турке, док га једно турско зрно није кроз мазгалу згодило.

Пре но што је по Милоја настала опасност, један од рођака му беше му довео хата, да па њему умакне. Ну Милоје не хте бежати, да му народ не би приговарао, већ погибе.

Доцније су Турци одобрили народу, да се врати, да обере берићете и да поново гради левине.“

1) Чуо сам да то капетанско звање значи у Турака и исмевање. За отреситије Србе веле да су говорили: „Љаур-капетан“, „Срб-капетан“.

Од других сам сазнао, а и сам сам се уверио да се породица Милојева из Каменице преселила у Соко Бању, где је и сад. Милојев син Марко удавчио се у Бањи, у монору кунајући се.

Сазнао сам да се у цркви, горије-матевачкој налази некакав „Пентакостар“, на коме има записе, који се односи на *Милојеву буну*. Тог ради замолио сам свога сродника Јована Стојановића учитеља хумског да ми тај пентакостар набави, да бих видео записе. Не знам што, тек ми Јован не могаше књигу послати, већ је био добар, те је цео запис преписао. И тај прилог неписујем овде онако како га је Јован преписао:

У недељу 15. марта 1841. године у Горњ Матевце претеселимо наре одъ властѣ на Жикѣ Корићевога и на Ирѣ Шћерковога и на Раиђела Едичићевога за подизанѣ властѣ. Пријмане наре осамнаестъ иладе дѣвѣта и триестъ иладе цванѣка и петнаестъ иладе рѣбѣ. Све теѣ наре осташе 8 Жикѣ, 8 Ирѣ, 8 Раиђела непотрошене за властекѣ послѣ.

У недељу томиш. 5. априла 1841. године подігомо се, а 8 сѣботѣ 11 априла Кѣтинѣ разбѣше Тѣрѣи, а 8 недељу 12. априла Матевци и Каменицѣ Турци разбѣше и такој теѣ наре осташе 8 Жикѣ, 8 Ирѣ, 8 Раиђела непотрошене на приманѣ наре.

Сведоци: Станко Бољѣи изъ Властотини, Стојанъ Чавдаръ изъ Крѣчмиръ, Милоѣ Чорбаѣи изъ Каменицѣ, Станъ Чѣчидъ изъ Каменицѣ, Здравко Гѣлиреѣа изъ Каменицѣ, Никола Срѣндаѣи изъ Дѣшникѣ, Никола Капларъ изъ Горњѣ Матевце, Цаѣ Војни, Стојанъ Пицандра, Коръ Голѣб. Иванъ Мѣла, Долиѣ Матевце, Благоѣ Железаръ, Турѣанъ изъ Палиграѣи, Сѣмовъ изъ Кравѣ, Стеванъ Мандараѣи, Коста Чавка изъ Нѣшѣ, Здравко Палила изъ Нѣшѣ, Никола Саатѣи, Спасѣ изъ Дрѣжеви, Марко Сѣителъ дрѣжевачки, Мѣла изъ Габроваѣи, Цѣка Качаръ изъ Кѣшовицѣ, Цветко Маноѣтираѣи, Тока изъ Церѣ, Цветко изъ Ореваѣи, Иванъ изъ Врѣло, Петар Голѣми Ессѣониѣи, Пѣша изъ Малѣе, Петар изъ Умѣ, Пѣша изъ Кѣссѣло.

Овиѣ сведоци закѣше се 8 манастиръ Горњѣ матевачки, 8 Свети Јованъ закѣ и поѣа Јованъ гориѣ-матевачки и поѣа Јанко камѣниѣки.

Сад настаје јѣдан став који ми је нејасан, и за који би ваљало загледати у оригинал, да се види да није уметак: „И Судѣвскѣ. Капѣтан тад пита Жѣку Корићевога за теѣ наре, кудѣ су. Он каза: Закоѣамо и у подрумѣ, кад видѣмо гори Кутѣна. — Подписѣ и сви Марко Попѣниѣи учитељ дрѣжевачки, у 26. априла 1841. године у Судѣвскѣ у Контрѣжанаѣи 6 подписани.“

Рукѣпис даѣе гласи:

У 16. априла 1845. године доѣде 8 Матевци Станко Бољѣи изъ Властотини и Стојанъ Чавдаръ изъ Крѣчмиръ и нарековѣ се за раѣио да кѣше и погодише раѣио 8 Кѣтѣ Баѣинога, на зовнуше Стевана Павловога Мандарѣа и Стојана Пицандру и Коръ Голѣба и Благоѣ Железара, на отѣдоше код Ирѣ Шћерковога и кодъ Жикѣ Корићевога и кодъ Раиђела Едичиѣа. Тада проведѣу разговоръ за оѣна наре народѣе, цѣо сѣ остале 8 Жикѣ, 8 Ирѣ, 8 Раиђела, и поѣска Станко одъ Жикѣ и рече: „Брат Жѣко, оѣаѣ осѣ-

тава, що остаде кодъ вас тронѣ, да ю дате нама да ю пренесемо 8 Ср-
бію, 8 Срѣбск8 народи8 кас8, заю сѣ і тоа народне наре, да і останімо
кодъ княза, да і он чѣва, і онѣ ће да отправа путъ за насъ, да не ос-
танемо овакоі за век тѣрскі робові.“ А кадъ чѣше тіа речі а оні се обрѣ-
ише, на імѣ рекоше: „Какве наре одъ насъ тражіте? Заръ мало едагы
ишѣ народъ оиленісте і широнастісте, на і сагы оѣете тоа да работіте?
Знаете лі ако отідемо кодъ наш8 що ће да бѣде одъ снѣ васъ?“

Станко прешта, докле Жика і Га изговоріше, на поче Станко говорити Жике і Гге: „А браћо моѧ, лоше лі е тоѧ що ѧ вамъ говоримъ? Не лі е тоѧ за васъ народъ добро, кадъ сасъ теѧ наре такої счинимо і спрдимо? Неће лі се наїде кадъ годъ за насъ іді за намі синови за спомоѧть? Овоѧ овако пеће да остане на овѧ рѧсѧ, ако не може сагѧ, а кадъ годъ ће да бѧде.“ „А Жика на се обрну на Станка, і рече мѧ: „Іді одотіе, пропащеніѧ, немої да ми кѧсѧ загѧбїиѧ, како цю сі ми пре загѧбїї!“

І такої сі єні отідоме із Жікіну собс. І такої мало време проїде отіде Жіка і Іра с сераї, да кажс на Садіка, а Садік і одведе код нашс: Жікs і Ірс, і оні казаше на нашс за Станка і за Стоана, где єс доодіи с Матевце. І наша одма испраті Садіка і Адема с Матевце Горнѣ і с Жікs, те сватіше Благою, Стевана, Іованчс, Мілоша, а Піцандра і Голсѣ Стекоме. Доказа ім Петар Сараліа.

Кады годъ заўзие Србѣя Горѣѣ Матевце, да е свакоѣ на знаѣѣ, кої зна да прочѣта оваѣ записѣ ѣ нецѣкостартъ про е записанѣ, аманетъ і да се каже на есѣѣ срѣѣбски ѣ да се ѣзстраже онеѣ наре одѣ онеї вамѣііе про есѣ записане по імена.

После Търци откараше Станка Болѣю у Стамболъ за овѣ работѣ кадѣ і оупѣтѣжѣ Жѣка Корѣль, і Іга Шѣерко. И такой да е свакомѣ на знаѣтѣ, ѣ да нее просто коі знае на не каже оваі проѣсѣ что ѣ ѣѣга гласѣ

Годише 1860. покушави су Власотинчани такође да се од Турака ослободе.

О овоме устанку забележио ми је г. Коста Стојановић ово:

Мој стриц *Ђока Стојиљковић*, поп *Станојв Јанковић* и Раићел Горуповић, сви из Власотинца, здоговорили су се тада да подигну народ на Турке. Да би били и од Србије потпомогнути намере јавити кнезу Милошу за зла која им се чине. Напишу му жалбу, у којој изложе многе злуке: убиства, одвођење и силовање женскиња, турчење и т. д.

Пошто су све изложили, испотписују се на жалби, пробуде један штап као свираку, и у штапу сместе жалбу, штап одозго затворе да се не познаје. Извесни људи под изговором да ће у печалбу, узму штап са жалбом и дођу у Србију, служећи се оним штапом као и обичним штапом од потребе. Овако су молбу препели да је Турци не би могли наћи баш и кад би их претресали.

Кад је кнез Милош примио жалбу Власотинчана и видео шта је у њој, мошље је цару у Стамболу с молбом, да закрати Турцима насиље.

Пошто цар прими жалбу мошље Садразам, коме даде неограничену власт, да ствар испита, и да неправде казни и сузбије.

Чим Садразам дође у Ниш, одмах позове оне људе, који су били на жалби потписани, да пред њим докажу злудуме и неправде. Потписници намисле да и сад, кад је Садразам ту, приреде једно дело које би га још више уверило о неправдама, које се народу чине, те удесе једно убиство. Нађу неколицину Срба и то: Јову Петровића, Петра Ђуркића, Петра Динкића, Милоша Шелића и Петра Планинаца, све из Власотинца и наговоре их да убију неког Крсту из села Ломнице, који је дотле шпиунирао Србе и издавао их Турцима, подводно им сриске девојке и т. д. па да се кривица за ово убиство баца на злудумаре Турке. Петар Планинац и Петар Динкић нападну на Крсту и пожељима га исеку, а они који су за ово убиство знали стану јадиковати, како им арапије Турци убили најбољег човека, како је то грех и т. д. само да би Садразаму ствар што горе представили. — Ну Садразам нареди строгу истрагу, убице буду похватане па на суду и кривицу признаду, и приређиваче целе ствари: Ђоку Стојиљковића, пона Станоја и Раиђела Горуновића издаду, познавши се и на сведока Хаџи Стаменка Вапчића из Власотинца, коме је Садразам обећао, да ће га пустити кући и дати му награду, ако праву истину каже, те овај све призна. И тако Садразам сазна, да су она тројица коловође, да су платили људе да они Крсту посеку, с намером, да Турке пред нашом окаљају и т. д.

Кад је Хаџија све ово овако посведочио, онда му наша рекне: „Е синко, кад ти то све тако лено умеш казивати, и ти си њихов друг, па ћеш и ти с њима на вешала.“

И тако коловође: Ђока Стојиљковић, пона Станоје и Раиђел Горуновић, заједно са Хаџи Стаменком Вапчићем буду обешени 1. септембра 1860. године.

Петар Планинац и Петар Динкић буду посечени

Поред ових буду осуђени на смрт: Миљко Видосављевић и Петко Џуца, ну буду од смрти помиловани и отерани на робију.

Јова Петровић побегне у Србију.

Петар Ђуркић и Милош Шелић отерали су у Анадол па по двадесет година робије.

Поред ових осуђени су на робију: Стојан Буђа, Мита Вујић, Цветко Куцула, Хаџи Анђелко, Хаџи Коца и три сељака из Орашја. — Стојан Буђа, Милош Шелић и она тројица из Орашја тамо су и помрли, а остали су се вратили кућама, али са великом материјалном штетом.

Тако је свршен и овај покушај Власотинчана, који је познат под именом *Садразамска Пљачка* или *Садразамско Време*.

О ослобођењу Власотинца прота К. Стојановић ово:

У почетку зиме 1877. год. чули смо за велику борбу између Русије и Турске. — Турци су са породицама из Видина, Лом-Паланке, Софије, Пирота и других места бежали преко Власотинца за Врање и даље.

Видећи да су Турци у незгоди, и да и српска војска напредује, ми Власотинчани устанемо на оружје 10. децембра. — Турски чиновници, који су у Власотинцу становали одмах побегну у Врање.

11. децембра заробисмо 180 Турака и узесмо им оружје. — Тог истог дана дође и *Коле Рашић*, и све нас наоружане нађе. Кољу са друговима одредимо стан у кући пок. Стојанка Борнодолца.

Око вароши смо били поставили страже, које нам јавише да Турци долазе.

Кад Коле чу за долазак Турака, одмах са друговима седне на коња и побегне из Власотинца. Власотинчани пак, међу којима сам и сам био изађу пред Турке, покоре их, отму им оружје и муницију и похансе оне које похваташе.

12. децембра опет смо имали борбу са Турцима код *Орашачког Моста* и победили смо их.

14. децембра борили смо се код *Козарачке Чуке* са редовном војском турском, где одржасмо исту победу. Заробили смо 26 пизама, одузели смо им оружје и муницију и повезане их дотерасмо у Власотинце.

16. децембра борили смо се на *Косовици*, више Грделице. И ту смо одржали победу.

19. децембра, био је по нас онак дан. Договорили смо се били са Лесковчанима — устаницима, да пођу од Ораовице и да ударе на Грделицу, а ми да ударимо од Косовице и да Турке победимо. Ну Лесковчани нас издадоше.

19. децембар беше у понедеоник. Ја сам био четовођа власотиначки пођем са пародом и ударим на Турке. Борба је трајала од јутра па до два часа по подне. Лесковчаца нема, па нема! Ми се тукосмо сами док беше муниције. Кад нам муниције неста Турци нас разбише. Њих је било преко 4000, а нас свега 1200 устаника, од којих је само 400 имало пушака, а остали су били наоружани моткама, секирама, јатаганима и т. д.

У овој борби пало је на нашој страни 49 мртвих и обашка рањених. Између осталих тога је дана погинуо мој отац Стојан Стојилковић и рођени му брат, мој стриц Јова Стојилковић.

Мој отац и брат му Јова овако су говорили народу дижући га против Турака:

— Устанимо са свима синовима својим, јер ће народ само тако поћи, ако и нас пред собом види. Устанимо, да довршимо оно, за што је наш покојни рођени брат Ђока Стојилковић на вишким пешалима, пред Садразамом, мученички душу испустио! Напред, браћо, за слободу устајемо!

Они изгибоше на Косовици, а ми њихов посао настависмо.

Како смо 19. били разбијени ми се 20. децембра повукосмо натраг, али се груписасмо изнад Орајина, код брда *Враачи Рид*. Ту се ушанчисмо и чекасмо Турке.

20. и 21. децембра само смо стражарили, а борбе није било.

Покојни Стојило Вориодолан сазнавши да је у Широту српска војска одмах одјурн тамо да моли за помоћ. Пок. Ђура Хорватовић пошаље нас у помоћ Јову Поповића потпуковника са једном батеријом тонова и једним батаљоном војске, који 22. децембра у вече стигне у Власотинце, а сутра дан дође нама на логоришту.

Кад се са српском војском сменасмо и још шанчева ископасмо, онда 24. децембра појосмо на Турке. Борба је трајала од јутра до подне. Али нас турска војска врати натраг до логоришта. У мало овде и тонове не изгубисмо. — Овде изгубисмо 76 војника, а било је и 52 рањеника.

Овога дана дигли смо и однели тела пок. ми оца и стрица, али без глава. Главе су им Турци однели, па их на Грделичком Мосту па коље набили, да њима грделичку рају плаше, да се не диже.

После овога само смо чували позиције и чекали.

Кад паде Ниш наишје се војсци придружи и друга војска. Дошао је Бока Влајковић и са Турцима се на Грделици сврши као што се већ зна...

*

Такви су Власотинчани у прошлости. Они су такви и сад. Изгледа као да би сваки за голи пољ ухватио.

Кад сам из Власотинца полазио многи су ме испраћали. Били смо сви на коњима. Тада сам видео старца што погурео иде, али је на коњу витез, који тражи да се са нама младима утркује... Бакрачлија сева, кљусе напреже последњу снагу и јури, а старац подигао обе руке у вис; у једној овлаш држи дизниц, а у другој подигао дебели бели дреновак којим се подупире кад корача. Ваздух му раширио пешеве од гуљчета, те им се постави црвени, а нуну кожни бисази клопкарају и бију коња по санима... Поносно старац у седлу седи, сече ваздух, јури мимо нас и старачким гласом пева. — Слика вредна кичице... Млађи за старцем јуре и не дају се. Неге ударају коње по трбусима, а кљусад брекће и жури.

Гледајући Власотинчане човеку се чини да добива крила, и да сам постаје јунак...

О Божићу 1896. године

Алексинач.

Тих. Р. Ђорђевић

